

УДК 338.484:477.84

DOI: <https://doi.org/10.32847/business-navigator.58-13>

Тарасова В.В.,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри туризму,
Поліський національний університет

Ковалевська І.М.,
кандидат економічних наук,
старший викладач,
Поліський національний університет

Tarasova Valentyna,
Doctor of Sciences (Economics), Professor,
Professor of the Department of Tourism
Polissya National University

Kovalevska Iryna,
Candidate of Sciences (Economics), Senior Teacher,
Polissya National University

СУЧАСНИЙ СТАН ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ ЖИТОМИРЩИНИ

Тарасова В.В., Ковалевська І.М. Сучасний стан екологічного туризму Житомирщини. У статті наведено інформацію про унікальні природні комплекси, а саме об'єкти природно-заповідного фонду, їх види, структуру та місця найбільшого поширення по території України. Знання про природні комплекси потрібні туристу, оскільки вони справді становлять великий інтерес, адже природа тут особливо багата. Окрім того, вони показують, що саме потрібно туристу відвідати в тому чи іншому регіоні. Екологічний туризм з його величезними рекреаційними та пізнавальними можливостями покликаний сформувати суспільну свідомість щодо охорони та раціонального використання природних багатств, донести до людей нагальність і важливість питань захисту довкілля. Метою статті є висвітлення результатів вивчення сучасного стану екологічного туризму в Житомирській області, їх розвитку, складу та структури, поширення по території області. Висвітлено основні об'єкти екотуризму Житомирської області.

Ключові слова: екологічний туризм, унікальні природні комплекси, об'єкти (ПЗФ), заповідники, заказники, урочища, парки, національні та регіональні ландшафтні парки.

Тарасова В.В., Ковалевская И.Н. Современное состояние экологического туризма Житомирщины. В статье приведена информация об уникальных природных комплексах, а именно объектах природно-заповедного фонда, их видах, структуре и местах наибольшего распространения по территории Украины. Знания о природных комплексах нужны туристу, поскольку они действительно представляют большой интерес, ведь природа здесь особенно богата. Кроме того, они показывают, что именно нужно туристу посетить в том или ином регионе. Экологический туризм с его огромными рекреационными и познавательными возможностями призван сформировать общественное сознание по охране и рациональному использованию природных богатств, донести до людей актуальность и важность вопросов защиты окружающей среды. Целью статьи является освещение результатов изучения современного состояния экологического туризма в

Житомирської області, їх розвитку, складу та структури, розповсюдження по території області. Освітлені основні об'єкти екотуризму Житомирської області.

Ключевые слова: екологічний туризм, унікальні природні комплекси, об'єкти (ПЗФ), заповідники, заказники, урочища, парки, національні та регіональні ландшафтні парки.

Tarasova Valentyna, Kovalevska Iryna. Current state of ecological tourism of Zhytomyr region. The article provides information about unique natural complexes - objects of the nature reserve fund, their types, structure and places of the biggest distribution in Ukraine. Knowledge of natural complexes is necessary for the tourist, because they really are of great interest, since nature here is particularly rich. Moreover they show what exactly a tourist should visit in a particular region. From year to year, the value of the tourism industry is constantly increasing, so as the burden on the environment. Currently there are more than 7.0 thousand objects of NRF in Ukraine with a total area of more than 30 thousand km². The number and area of protected fields is gradually increasing, but is still smaller than in neighboring countries and in the world as a whole. Eco-tourism with its enormous recreational and cognitive opportunities is designed to create a public awareness of the protection and rational use of natural resources, to convey to the people the urgency and importance of environmental issues. The purpose of the article is to cover the results of the study of the current state of ecological tourism in Zhytomyr region, its development, composition and structure, distribution throughout the region. The main objects of ecotourism of Zhytomyr region are presented in the article. The main ecotourism objects, including biosphere and nature reserves, national and regional landscapes and their zonal distribution are highlighted. The map of NRF objects has been provided. The listed objects are different in tasks, security mode, and subordination level. The largest number in the region is for nature reserves. Depending on the origin and other features of the reserves, they are divided into varieties. There are 10 reserve in Zhytomyr region. Most of the unique natural complexes of Zhytomyr region (parks and landscape monuments) have small territories, but they have special environmental, scientific, aesthetic and cognitive importance, so they are created to protect unique natural formations. The article describes the nature parks and landscape monuments, as well as presents places for country holidays in Zhytomyr region. The tables, graphs and cartographic techniques of statistical and systematic methods of research were used during the research.

Key words: eco-tourism, unique natural complexes, nature reserve fund (NRF), nature reserves, reserves, tracts, parks, national and regional landscapes.

Постановка проблеми. Останнім часом спостерігається підвищений інтерес до такої форми туристичної діяльності, як екологічний туризм. З кожним роком значення туристичної індустрії постійно зростає, відповідно, й навантаження на довкілля. Екологічний туризм (екотуризм) з його величезними рекреаційними та пізнавальними можливостями покликаний сформулювати суспільну свідомість туриста про унікальну можливість насолодитися красотою природи та пережити почуття єдності з нею, донести до людей нагальність і важливість питань охорони та раціонального використання природних багатств.

Знання про природні комплекси екотуризму потрібні туристу, оскільки вони справді становлять великий інтерес, адже природа тут особливо багата. Окрім того, вони показують, що саме потрібно туристу відвідати в тому чи іншому регіоні. Загалом виділяють 11 категорій об'єктів ПЗФ. Нині в Україні налічують понад 7,0 тис. об'єктів ПЗФ загальною площею понад 30 тис. км². Кількість і площа заповідних територій поступово збільшується, проте ще залишається меншою, ніж у сусідніх країнах та у світі загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових та інформаційних джерел показав, що проблемам розвитку екологічного туризму в межах природоохоронних територій присвячено небагато наукових публікацій. В їх більшості, авторами яких є О. Бейдик, В. Вишневський, Л. Гальків, В. Гетьман, С. Сонько, Г. Сорокіна, описуються переважно природні та історико-культурні ресурси територій. Спробами оцінити сучасний стан туристського господарювання природно-заповідних територій є статті Ю. Зінька, О. Шевчука, В. Гетьмана.

Формулювання завдання дослідження. Метою статті є висвітлення результатів вивчення сучасного стану екологічного туризму в Житомирській області, їх розвитку, складу й структури, поширення по території області. Під час досліджень використовувалися табличний, графічний і картографічний прийоми статистичного та системного методів дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Екотуристів насамперед цікавить природа. Їх приваблюють унікальні природні комплекси, а саме природні та культурні визначні пам'ятки, природні й природно-антропогенні ландшафти, де традиційна культура становить єдине ціле з навколишнім середовищем. Головною для туриста є унікальна можливість насолодитися красою природи та пережити почуття єдності з нею.

Сьогодні екологічний туризм – це пріоритетний напрям, бо він не тільки сприяє розвитку територій, але й приносить прибутки до місцевих бюджетів. Є всі підстави стверджувати, що Житомирщина буде цікавою і для внутрішніх, і для зовнішніх туристів, адже вона багата на різні об'єкти ПЗФ (табл. 1).

Розміщення об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ) Житомирщини проілюстровано картодіаграмою (рис. 1).

Перелічені об'єкти відрізняються призначенням, завданнями, режимом охорони, рівнем підпорядкування. Найбільшою в області є кількість заказників і пам'яток природи.

Заказники – це категорія природно-заповідного фонду України, щодо якої законодавство встановлює особливий режим охорони, відтворення й використання. Залежно від походження, інших особливостей заказники поділяють на різновиди. В Житомирській області налічують 10 заказників (рис. 2).

Об'єкти природно-заповідного фонду (ПЗФ) Житомирщини

Назва об'єкта ПЗФ	Розміщення, район	Площа, га	Рік створення
<i>Природні заповідники</i>			
Поліський	Олевський, Овруцький	20 104	1968
<i>Ботанічні сади</i>			
Ботанічний сад	Поліський національний університет, м. Житомир	35	1983
<i>Заказники</i>			
Ландшафтні	Плотниця (Олевський)	460	1980
Лісові	Поясківський (Олевський);	113	1974
	Туганівський (Новоград-Волинський)	245	1974
Ботанічні	Городницький (Новоград-Волинський)	352	1974
Загальнозоологічні	Казява (Новоград-Волинський);	1 859	1980
	Кутне (Овруцький)	922	1983
Орнітологічні	Часниківський (Смільчинський)	612	1980
Гідрологічні	Дідове озеро (Овруцький);	294	1980
	Забарський (Смільчинський);	1 095	1980
	Червоновільський (Новоград-Волинський)	805	1980
<i>Пам'ятки природи</i>			
Ботанічні	Корніїв (Овруцький);	15	1975
	Модрина (Новоград-Волинський)	36	1963
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	Верхівнянський (Ружинський);	34	1990
	Городницький (Новоград-Волинський);	21	1990
	Івницький (Андрушівський);	14	1990
	Новочорторийський (Любарський);	19	1990
	Трошанський (Чуднівський)	32	1990

Об'єкти, що перелічені на рис. 2, дуже різняться своїми розмірами, адже найменші площі (до 400 га) мають ландшафтний заказник Плотниця (Олевський

район), два лісові заказники Поясківський (Олевський район) і Туганівський (Новоград-Волинський район) та ботанічний заказник Городницький (Новоград-Волин-

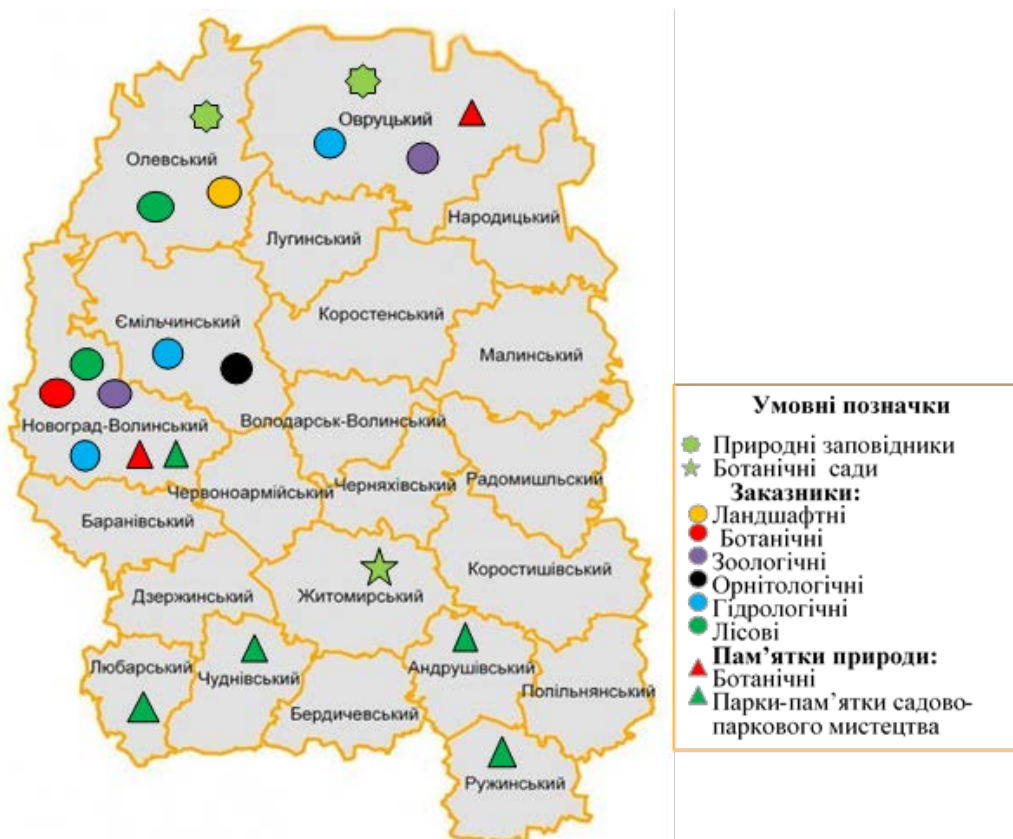

Рис. 1. Картодіаграма об'єктів ПЗФ Житомирщини

ський район); середні розміри (400–800 га) мають два загальнозоологічні заказники, а саме Казява (Новоград-Волинський район) і Кутне (Овруцький район), та орнітологічний Часниківський (Смільчинський район); найбільші площі (понад 800 га) мають три гідрологічні заказники, а саме Дідове озеро (Овруцький район), Забарський (Смільчинський район) та Червоновільський (Новоград-Волинський район).

Пам'ятки природи – це унікальні, непоправні, цінні в естетичному відношенні природні комплекси. Більшість унікальних природних комплексів (парк-пам'яток садово-паркового мистецтва й пам'яток природи) має невеликі території (рис. 3).

Однак вони мають особливе природоохоронне, наукове, естетичне й пізнавальне значення, тому їх створюють для охорони унікальних природних утворень. На території пам'яток природи забороняється будь-яка діяльність, що загрожуватиме збереженню їхнього первісного стану або зумовлює його деградацію чи зміну. Власники або користувачі земельних ділянок, оголошених пам'ятками природи, беруть на себе зобов'язання щодо забезпечення режиму їх охорони та збереження.

Крім названих об'єктів ПЗФ, в області діє створений ще у 1968 році Поліський природний заповідник площею 20 104 га. Заповідник є своєрідним за флорою та фауною. Його типовими ландшафтами є великі болотні масиви, соснові ліси на еолових пісках, старі природні ліси, унікальні водно-болотні угруповання. Переважають соснові ліси, зокрема середньовікові, такі як зеленомохові, чорнипелі лишайникові, сфагнові, а також березово-соснові.

Флора заповідника включає 607 видів вищих судинних рослин, 139 видів мохів, 140 видів лишайників, десятки видів грибів і водоростей. Тваринний світ заповідника є різноманітним за видовим складом і багатим за чисельністю, адже має 45 видів ссавців, 195 видів птахів, 11 видів земноводних, 7 видів плазунів, близько 1 000 видів комах та 19 видів риби. Серед птахів поширеними видами є сова бородата; із ссавців – козуля, заєць сірий, свиня дика, бобр, лисиця, вовк. З рідкісних тварин тут мешкає рись звичайна. Заповідник є регіональним науковим та екопросвітницьким центром. Наукові дослідження пов'язані з вивченням біорізноманіття рослинного й тваринного світу. На базі заповідника організовані природничий та краєзнавчий музеї.

Ботанічний сад Поліського національного університету (м. Житомир) є об'єктом загальнодержавного значення та має площу 34,5 га. Він був створений у 1933 році як навчальна та навчально-дослідна база Житомирського сільськогосподарського інституту. У колекції є понад 550 видів, форм і сортів деревних рослин та понад 1 тис. трав'янистих. Зібрано великі колекції плодово-ягідних, овочевих, лікарських, технічних та декоративних рослин. Тут росте близько 20 видів рослин, занесених до ЧКУ. Основними напрямками наукових досліджень є інтродукція рослин, збереження та збагачення генофонду. Є навчальною базою для підготовки фахівців з агроекології.

Новочорторійський парк (Любарський район) – це парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення. У парку є понад 40 видів деревних рослин. Збереглися

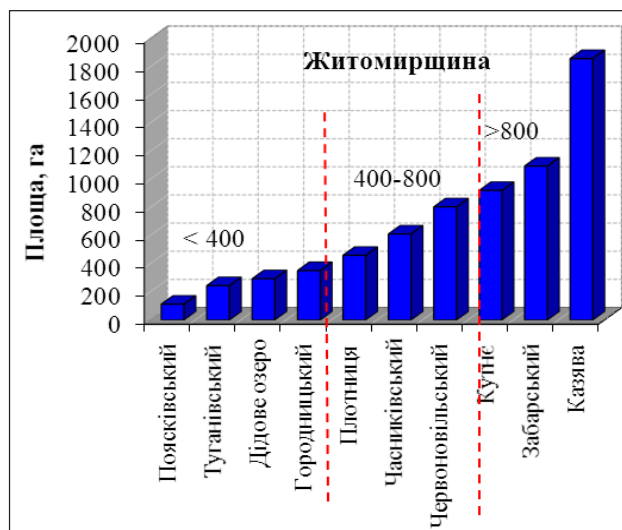

Рис. 2. Розміри площ заказників у Житомирській області

старі дерева, такі як модрина європейська, ялини звичайні, багатостовбурна сосна звичайна.

Українські села Житомирщини мають багату історичну, архітектурну, культурну спадщину, своєрідний побут, самою природою даровані мальовничі ландшафти, наділені багатими лікувально-рекреаційними ресурсами. Вони багаті на індивідуальний житловий фонд та добрих, працьовитих людей. Однак частіше у селах бракує робочих місць, людям немає куди йти працювати, тому вони задумуються про свій маленький бізнес, який не потребує великих коштів. Одним зі шляхів виходу з такої ситуації є екотуризм, який давно практикується в Україні.

Центром розвитку місцевого самоврядування Житомирської області створено низку об'єднаних територіальних громад, що розробляють туристичні маршрути для мандрівників. Презентації деяких ОТГ надано нижче.

1) У Тетерівській ОТГ під Житомиром гостям показують мосток Терещенків, костел, Тригирський чоловічий монастир, дуби-патріархи та скеледром.

2) У Станишівській ОТГ потік туристів з Німеччини відвідує німецьке кладовище, Миколаївську церкву та костел XVIII століття, парк з унікальними деревами.

Рис. 3. Розміри площ пам'яток природи у Житомирській області

Рис. 4. Сільські садиби для заміського відпочинку

3) В Овруцькій ОТГ туристи відвідують Свято-Василівську церкву XII століття та жіночий монастир, курган часів Київської Русі, пірофілітовий кар'єр і природний водоспад, лебедине та голубе озера, а також Малу академію мистецтв і ремесел.

4) В Олевській ОТГ пропонують екскурсії до унікального туристичного об'єкта, а саме Камінного села, яке магнітом притягує туристів з усієї України. Крім того, в Олевську на різні свята влаштовують демонстрацію життя древлян, знайомлять з давнім промислом – бортництвом.

Житомирщина багата на місця для заміського відпочинку (рис. 4).

1) Хутір Брачки (Романівський район). Перше, що дивує відпочивальників, – неймовірне плесо озера площею 4 га. Водойма потопає в зелені, на ній же розташована альтанка для відпочинку. Серед послуг є риболовля, поїздки на кареті навколо озера, романтична прогулянка плесом на човні, міні-зоопарк (тут мешкають страуси, дикий козлик, дикі кабани, кролики, цесарки, фазани, качечки, гусочки). Хутір – це ідеальне місце відпочинку для душі. Тиша, чистота, неймовірна зелень та затишок дарують море позитивних емоцій.

2) Садиба Поліська хата (Коростишівській район). Культурно-мистецький центр у селі Городське, де багато урочищ з різними цікавими легендами. В кінці села є Чернеча криниця, легенда щодо якої свідчить про те, що сліпий монах прозрів, коли напився води із неї. Вчені довели, що вода з цієї криниці дійсно має цілющі властивості, адже в ній багато срібла.

3) Садиба Кіт Баюл та Кривенька Качечка (Житомирський район). Розташована в селі Тетерівка на лівому березі річки Тетерів і березі мальовничого озера в оточенні хвойного лісу. Серед послуг є прогулянки лісом, катання на велосипедах, плавання на човнах, «російська» лазня, винний льох, пікніки тощо.

4) Садиба Полісся (Малинський район). Територія садиби включає 2 комплекси з дерев'яними будинками. Серед послуг є пізнавальні прогулянки екологічними стежками, полювання, риболовля, катання на возі, різноманітні майстер-класи.

5) Володимирська садиба (Брусилівський район). На території садиби розміщений великий двоповерховий будинок з садком, два маленьких будиночки для проживання гостей, баня, дитячий майданчик. Також на території проживає велика кількість тварин та птахів, а саме коні, вівці, кролики, кури, голуби. Відвідувачам пропонують баню, барбекю, уроки верхової їзди, екскурсії.

6) Садиба Карпатське село (Бердичівський район). На території садиби розміщені колиба «Вулик» та справжній гуцульський будинок 1914 р., в якому організовані різноманітні свята. Серед послуг є катання на квадроциклах, конях, возі, санях; стрільба з луку, арбалету. Можна порибалити, сходити за грибами та ягодами, відвідати музеї, історичні пам'ятки та храми славнозвісного Бердичіва.

7) Садиба Стара гребля (Житомирська область). Розташована в екологічно чистому куточку, а саме на мальовничому березі каскаду ставків на річці Шлямарка. Садиба оточена дібровою. Поблизу є сосновий бір, струмок та квіткове поле. Особливістю садиби є те, що тут можна покращити своє здоров'я завдяки сну на вуликах.

8) Садиба Лілія (Володарськ-Волинський район). Розташована в селі Кропивенка. Село розташоване на правому березі річки Ірши поблизу Іршанського водосховища. Місцевість цікава історичними, екологічними та геологічними пам'ятками.

Висновки. Останнім часом спостерігається підвищений інтерес до такої форми туристичної діяльності, як екологічний туризм. Екотуристів насамперед цікавить природа. Їх приваблюють унікальні природні комплекси, а саме природні та культурні визначні пам'ятки, природні й природно-антропогенні ландшафти, де традиційна культура складає єдине ціле з довкіллям.

Увагу туристів привертають геологічні пам'ятки, а найбільшою увагою користуються великі та ще й незвичні рослини, зокрема багатостовбурові сосни, дуби вище 35 м, яблуня-колонія. Головною для туриста є унікальна можливість насолодитися красотою природи та пережити почуття єдності з нею. Екотуризм

немислимий без екоресурсів. Житомирщина дуже багата на екоресурси, унікальні природні комплекси, а саме різноманітні рельєфи, дуже яскраві ландшафти, лісові та водні ресурси.

Отже, значні обсяги та висока якість екоресурсів, чудовий клімат, багатий рослинний і тваринний світ свідчать про велику сприятливість розвитку екологічного туризму в області.

Список використаних джерел:

1. Бейдик О., Новосад Н. Унікальна Україна: географія та ресурси туризму : навчальний посібник. Київ : Альтер-прес, 2013. 572 с.
2. Вишневський В. Екологічний туризм : навчальний посібник. Київ : Інтерпрес ЛТД, 2015. 220 с.
3. Гальків Л. та ін. Стан та перспективи розвитку екологічного туризму в Україні. *Вісник ОНУ ім. І. Мечникова*. 2015. Т. 20. Вип. 3. С. 189–193.
4. Гетьман В. Збереження ландшафтного різноманіття і розвиток екотуризму на природно-заповідних територіях. *Туризм на порозі XXI століття* : матеріали Міжнародної конференції (м. Київ). Київ : КІТЕП, 2009. С. 191–193.
5. Дмитрук О., Дмитрук С. Екотуризм : навчальний посібник. Київ : Альтер-прес, 2009. 358 с.
6. Екологічна енциклопедія : у 3 т. Київ, 2007. Т. 1 : А–Е. 432 с.
7. Зінько Ю., Шевчук О. Екотуризм у національних природних парках Західної України. *Матеріали міжнародної конференції до 120-річчя географії у Львівському університеті*. Львів : видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. С. 239–241.
8. Козловський О., Борисюк Б. Екологічний туризм : навчальний посібник. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 202 с.
9. Сонько С. Екологічний туризм в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку : колективна монографія. Умань, 2012.
10. Сорокіна Г. Екологічний туризм : навчальний посібник. Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 206 с.
11. Флора і фауна України. URL: <https://geografiamo/zar.jimdo.com> (дата звернення: 16.02.2020).

References:

1. Beydik O., Novosad N. Unikalna Ukrayina: geografiya ta resursi turizmu [Unique Ukraine: geography and tourism resources] : navch. posib. Kiyiv: Alter-pres, 2013. 572 s. (in Ukrainian)
2. Vishnevskiy V. Ekologichniy turizm [Ecological tourism]: navch. posib. Kiyiv: Interpres LTD, 2015. 220 s. (in Ukrainian)
3. Galkiv L. ta in. Stan ta perspektivi rozvitku ekologichnogo turizmu v Ukrayini [State and prospects of development of ecological tourism in Ukraine]. *Visnik ONU im. Mechnikova*, 2015. T. 20. Vip. 3. S. 189–193. (in Ukrainian)
4. Getman V. Zberezhennya landshaftnogo riznomanittya i rozvutok ekoturizmu na prirodno-zapovidnih teritoriyah [Conservation of landscape diversity and development of ecotourism in nature reserves]. *Turizm na porozhi HHI stolittya: materialy Mizhnarodnoyi konferentsiyi (m. Kuiv)*. Kiyiv: KITEP, 2009. S. 191–193. (in Ukrainian)
5. Dmitruk O., Dmitruk S. Ekoturizm [Ecotourism]: navch. posib. Kiyiv: Alter-pres, 2009. 358 s. (in Ukrainian)
6. Ekologichna entsiklopediya [Ecological encyclopedia]: u 3-h t. Kiyiv, 2007. T. 1 : A–E. 432 s. (in Ukrainian)
7. Zinko Yu., Shevchuk O. Ekoturizm u natsionalnih prirodnih parkah Zahidnoyi Ukrayiny [Ecotourism in the national nature parks of Western Ukraine]. *Materiali mizhnarodnoyi konferentsiyi do 120-richchya geografiyi u Lvivskomu universiteti*. Lviv: Vidavnicхий tsentr LNU im. I. Franka, 2003. S. 239–241. (in Ukrainian)
8. Kozlovskiy O., Borisyuk B. Ekologichniy turizm [Ecological tourism]: navch. posib. Zhitomir: ZhDU im. I. Franka, 2011. 202 s. (in Ukrainian)
9. Sonko S. Ekologichniy turizm v Ukrayini: suchasniy stan ta perspektivi rozvitku [Eco-tourism in Ukraine: current state and prospects for development]: kol. monografiya. Uman, 2012. (in Ukrainian)
10. Sorokina G. Ekologichniy turizm [Ecological tourism]: navch. posib. Lugansk: DZ “LNU imeni Tarasa Shevchenka”, 2013. 206 s. (in Ukrainian)
11. Flora i fauna Ukrayinu [Flora and fauna of Ukraine]. [Improvement of payroll accounting in modern conditions]. Retrieved from: <https://geografiamo/zar.jimdo.com> (accessed: 16 February 2020).